

Kulle (Turnu) ve Niğbolu Kalelerinin Tamirat ve Tahkimi ile Bölgeye Yapılan Avusturya Taarruzları (XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde)

Cengiz FEDAKAR*

Öz

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki en önemli rakibi XVI. ve XVII. yüzyıllarda Habsburg İmparatorluğu iken XVIII. yüzyılda Rus faktörü kendini göstermiş, yüzyılın son çeyreğinde ise Çarlık Rusyası, Osmanlı'nın mücadele ettiği en büyük düşman hüviyetini almıştı. Osmanlı Devleti, hem Avusturya hem Rusya hudutlarında ve önemli nehir boylarındaki (Tuna, Turla, Özi gibi) kaleleri, savaş öncesi tahkim ederek hazırlık yapmak durumundaydı. Tuna Nehri'nin iki yakasında yer alan ve nehirde geçiş denetimini sağlayan Niğbolu ve Kulle kaleleri de XVIII. yüzyılın son çeyreğinde tamir ve tahkimden geçmiştir. Niğbolu Kalesi, Osma Nehri vasıtasıyla Bulgaristan içlerine kadar; Kulle Kalesi ise Alauta Nehri vasıtasıyla Eflak içlerine kadar nüfuz etmekte idiler. Bu yüzden 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Niğbolu Kalesi ve özellikle Kulle Kalesi'nde tamirat ve tahkimata büyük önem verilmiştir. Söz konusu kaleler yaklaşık olarak XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar fiilen Osmanlı idaresinde kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Rus, Avusturya, Niğbolu, Kulle/Turnu/Holovnik, Tuna

Repair And Fortification Of Kulle (Turnu) And Nigbolu Fortresses And Austrian Attacks On The Region (During the Last Quarter of The XVIIIth Century)

Abstract

The Ottoman State, already engaged in centuries long struggle with Austria in Europe, faced the Russian threat in the eighteenth-century. The Tsardom of Russia turned into the fiercest enemy of the Ottoman State by the end of the same century. Therefore, the Porte made preparations to fortify its strongholds both along the Russian and Austrian frontiers as well as the fortresses on both sides of the Danube. The Kulle and Nigbolu fortresses which checked and protected the passages across and at the banks of the Danube have also been repaired and fortified at the last quarter of the eighteenth-century. The Nigbolu fortress controlled the Osma River which flew into inner parts of Bulgaria, while the other dominated guarded inner Wallachia through the Alauta River. Due to this importance, special care has been paid to strenghtening these two strongholds. Both fortresses remained under Ottoman control until the the last quarter

*Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, fedakarca@gmail.com

of the nineteenth-century.

Keywords: *Ottoman, Russia, Austria, Niğbolu, Kulle/Turnu/Holovnik, Danube*

Giriş

Gerek Avusturya'ya gerekse Rusya'ya karşı ilan edilen harpler öncesi özellikle hudut boylarında yer alan kalelerin bir dizi tamirat ve tahkimattan geçirilmesi Osmanlı'nın devlet politikası olmuştur. Biz de çalışmamızda önemi hasebiyle Kulle (Turnu/Holovnik) ve Niğbolu kalelerinin 18. yüzyılın son çeyreğinde geçirdiği tahkim ve tamirata ile birlikte, 1787-1792 Osmanlı-Rus Avusturya savaşlarındaki durumunu ele almaya çalıştık. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde ulaştığımız vesikalar neticesinde, söz konusu kalelerden özellikle Kulle Kalesi'nin daha yoğun tamir ve tahkime uğradığı anlaşılmaktadır. Bölgede Tuna Nehri'nin karşılıklı iki yakasında bulunan kaleler, nehirde cereyan eden askeri/ticari nakliye ve ulaşım faaliyetlerinin kontrol noktasında bulunmakta idi. Bulgaristan'ın kuzeyinde Tuna Nehri'nin sağ sahilinde, Osma Nehri'nin Tuna Nehri'ne döküldüğü yere yakın, stratejik bir mevkide yer alan Niğbolu, 629 yılında Bizans İmparatoru Heraclius tarafından kurulmuştur. Niğbolu Kalesi Osma ve Alauta ırmaklarına hâkim konumu sayesinde Bulgaristan'ın güvenliği açısından önemli bir rol oynarken, Kulle kalesi ise Romanya'nın kontrolü için büyük önem taşır. Macar müellifler buradaki kaleyi "Büyük Niğbolu"dan ayırmak için "Küçük Niğbolu" olarak isimlendirirler. Niğbolu'nun 1391 yılında fethinin tamamlanması, Eflak arazisinde bulunan Kulle Kalesi'nin de zaptıyla mümkün olmuştur. Zira Kulle Kalesi ile mülhakatının da zapt edilmesiyle birlikte Niğbolu'nun emniyeti sağlanmıştı.¹

Osmanlı Devleti'nin Rumeli fütuhata esnasında, 1376 yılında Türkler Niğbolu önünde Bulgar Çarı Şisman'ı mağlup etmesine rağmen şehri alamamış, 1387 sonrası Çandarlı Ali Paşa komutasındaki ordu, Büyük Niğbolu'yu Tuna Nehri'nin karşısında yer alan Küçük Niğbolu (Kulle) muhafızlarının gözü önünde zapt etmiş, teslim olan Kral Şisman'ı Sultan I. Murad'a göndermişti.² Osmanlı idaresine girdikten sonra sancak haline getirilen Niğbolu'ya ilk sancak beyi olarak Firuz Bey tayin edilmişti. 1552 yılında ise Niğbolu, Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı 29 sancaktan biridir.³ İki kapısı olan Niğbolu kalesinin, Tuna Nehri'ne bakan yönü sarp kayalık olduğu için bu yön,de duvar bulunmamaktadır.⁴ Niğbolu Kalesi ve iskelesi Tuna Nehri boyunca Silistre, İbrail, İsmail, Kalas, Kili, Rusçuk, İsakçı, Tolcu ve Yergöğü iskeleleri ile birlikte İstanbul'un iaşesinin temininde önemli rol oynamakta idi. Buradan hububatla birlikte, bal, pastırma, peynir ve don

1- Şehabeddin Tekindağ, "Niğbolu", İslam Ansiklopedisi (İ.A), C. 9, İstanbul 1964, s. 247.

2- Tekindağ, *a.g.m*, s. 248.

3- Selçuk Demir, *XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2014, ss. 31, 33, 71.

4-*Evlıya Çelebi Seyahatnamesi*, 3. Kitap (haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 182.

yağı gibi gıda maddelerinin sevkıyatı da yapılmakta idi.⁵

XVIII. yüzyıldan itibaren artan Rus tehdidi neticesinde bu ülke sınırlarında yer alan müstahkem mevkiilerin tahkimatı daha büyük önem arz etmekle birlikte Osmanlı Devleti, orta ve Doğu Avrupa'da da aynı doğrultuda hem Avusturya hem Rusya sınırlarında aynı güvenlik önlemlerini almaya devam etmiştir. Kara sınırlarında bu tedbirler alınırken gerek ticari gerekse askeri bakımdan büyük önem arz eden nehir boylarında yer alan kale ve mevzilerde de benzer tahkimat yapılmıştır. Özi, Turla ve Tuna nehirleri boyunca konumlandırılan kaleler bu evsiftandır. Çalışma konumuz olan Niğbolu ve Kulle kaleleri de bahsi geçtiği üzere, Tuna Nehri'nde Eflak ile Niğbolu arasında geçiş güvenliği ve kontrolü bağlamında, bölgede Osmanlı açısından son derece önemli konumda bulunmakta idiler. Daha önce 1752 tarihinde tamirattan geçtiğini⁶ tespit ettiğimiz Niğbolu ve Kulle kaleleri, 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşlarının bitiminde de yine tamir ve tahkim edilmiştir. Aynı dönemde özellikle Kulle Kalesi'nde daha kapsamlı inşa ve onarım faaliyetleri göze çarpar. Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan kale tamirat ve keşif defterleri kullanılarak Niğbolu ve Kulle kalelerinin XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki tamirat ve tahkimat süreçleri incelenecektir. Bir taraftan da özellikle 1787-1792 Harbi sırasında bu kalelerin Osmanlı topraklarının savunulmasında oynadığı rol üzerinde de durulacaktır.

Kulle Kalesi'nin Tamiratu

1776 yılında başlanan Kulle Kalesi'nin tamirat bedelinin 59.105 kuruşa mal olacağı hesaplanmıştır. Yapılacak olan tamiratla, kalenin yeniden onarılması düşünülen kısımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre:

1776 yılı Kulle Kalesi Tamiratu⁷

Tamir olunan mahal	Uzunluk/ Metre ¹	Genişlik/ Metre	Y ü k - seklik/ Metre	Çevresi/ Metre
Tuna Nehri'nin taşması neticesinde kalenin şarapoları hasar görmüş, bunların tekrar taştan yapılması.	-	-	-	-
Paşa Tabyası'na yeniden hıttalı, puştıvanlı kârgir duvar	-	2.56	7.68	38,4
Paşa Tabyası'ndan Bab-ı Kebir'e kadar, yeniden kârgir duvar	35.2	2.56	7.68	-
Bab-ı Kebir'den Yeniçeri tabyasına kadar duvar	60	2.56	7.68	-
Ağa Tabyası'na yeniden hıttalı puştıvanlı duvar	-	2.56	7.68	38,4

5- Fadimana Fidan, *18. Yüzyılda İstanbul'un ve Ordunun İlaşesinde Tuna İskelelerinin Rolü (1711-1768)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kafkas Üniversitesi), Kars 2014, s. 61.

6- BOA, MAD. d, 3162, s. 155 (11 N. 1190/24 Ekim 1776).

7- BOA, MAD. d, 3162, s. 154, 155 (5 R. 1190/24 Mayıs 1776).

Ağa Tabyası'ndan Cebecibaşı Tabyası'na kadar yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	38.4	2.56	7.68	-
Cebecibaşı Tabyası'na yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	38.4	2.56	7.68	-
Cebecibaşı Tabyası'ndan Topçubaşı Tabyası'na kadar hıtalı puştivanlı kârgir duvar	57.6	2.56	7.68	-
Topçubaşı Tabyası'na hıtalı puştivanlı kârgir duvar	38.4	2.56	7.68	-
Topçubaşı Tabyası'ndan Dizdar Tabyası'na kadar yeniden kârgir duvar	57.6	2.56	7.68	-
Dizdar Tabyası'na yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar		2.56	7.68	38,4
Dizdar Tabyası'ndan Paşa Tabyası'na kadar yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	51.2	2.56	7.68	-
Paşa Tabyası mukabilinde hıtalı puştivanlı kârgir hendek duvarı	38.6	0.96	3.2	-
Paşa Tabyası'ndan Bab-ı Kebir'e kadar yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	35.2	0.96	3.2	-
Aynı hendeğin dış tarafında, Bab-ı Kebir'den Ağa Tabyası'na kadar yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	38.6	0.96	3.2	-
Ağa Tabyası'nın karşısında yeniden hıtalı puştivanlı kârgir taş duvar	38.6	0.96	3.2	-
Ağa Tabyası'ndan Cebeci Tabyası'na kadar yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	38.6	0.96	3.2	-
Cebecibaşı Tabyası mukabilinde yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	38.6	0.96	3.2	-
Cebecibaşı Tabyası'ndan Topçubaşı Tabyası'na kadar yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	57.6	0.96	3.2	-
Topçubaşı Tabyası mukabilinde yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	38.6	0.96	3.2	-
Topçubaşı Tabyası'ndan Dizdar Tabyası'na kadar yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	57.6	0.96	3.2	-
Dizdar Tabyası'nın karşısında yeniden hıtalı puştivanlı kârgir duvar	38.6	0.96	3.2	-
Dizdar Tabyası'ndan Paşa Tabyası'na kadar hıtalı puştivanlı kârgir duvar	51.2	0.96	3.2	-
Bab-ı kebir, kazayağı benzeri, somunlu dirhem başlı çivili demir kaplı talabe tahtasından bir adet kapı	1.92	-	2.56	-
Cephane mühimmatının bulunduğu, hıtalı puştivanlı taş duvarlı bir adet ambar binası	32	0.64	3.2	-
Aynı binanın döşemesi için giriş	9.6	10	-	-
Ambara, meşe tahtasından ve kiremitli, puşideli çatı	9.6	12	-	-
Tophane mühimmatı konmak için hıtalı, puştivanlı karataş duvarlı bir adet ambar	32	0.64	3.2	-
Ambara döşeme tahtası	9.6	6.4	-	-
Meşe tahtasından, kiremitli puşideli çatı	9.6	7.68	-	-
İç kale içindeki tabyanın sepetleri harap olduğundan yeniden yapımı	3.84	2.56	1.92	-

Gazi Ahmed Paşa'nın yaptırdığı hendek dairenin madarı belvandan olmakla 400 çift puşide ve kuşak kerestesi; 5.000 çift belvan	-	-	-	-
Paşa Tabyası'ndan Dizdar tabyasına kadar parmaklık	444.8	2.56	1.28	-
Dizdar Tabyası'na gelindiğinde kezalık parmaklık	444.8	0.96	1.28	-

Kulle Kalesi'nin toplam keşif bedeli 59.105 kuruş tutmuştu. Bu meblağdan 10 bin kuruşu bina emini tayin edilen Varnalızade Selim'e peşin olarak gönderildi. Kulle ve Niğbolu kalelerinin tamiratında lazım olan mühimmatın Tuna Nehri üzerinden taşınması için Varnalızade'ye ve Rusçuk kadısına, Rusçuk Limanı'nda yer alan Açık gemilerden beş adetinin gönderilmesi için emir verildi.⁸Bina emini tarafından İstanbul'a gönderilen yazıda, yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Kulle Kalesi'nin Tuna Nehri'ne sıfır noktada yapılacak inşaat için temeli su içinde kalacağından bunun için kazık ve parmaklık lazım olduğu, yapılan hesaplama ile maliyetinin 15.927 kuruşa mal olacağı bildirilmişti. Kendisine yazılan cevapta, söz konusu paranın tarafına gönderileceği ifade edildi. Nitekim daha önceden verilen paraya ilaveten 7.500 kuruş daha gönderildi⁹ İnşaatla lazım olan çeşitli türden kerestenin Eflak dağlarından elde edilmesi emredildi. Tamiratta görev almak üzere 50 taş kırıcı, 100 duvarcı, 30 marangoz, 300 cerahor işçisi görevlendirildi. Ayrıca 50 adet de araba tahsis olundu.¹⁰ 1777 yılının Nisan ayında yeniden Kulle ve Niğbolu kalelerinin tamiratı için 38 araba ile birlikte 80 duvarcı, 244 cerahor ve 28 taş kırıcı işçi görevlendirildi.¹¹ Hendekte kullanılmak üzere Eflak dağlarından kereste temin edilecekti. Hendeğin uzunluğu 1.024, genişliği 6.4 ve derinliği 3.25 metre olup yekunen kazılan alan 51.200 m² idi. Hendeğin iki tarafı için toplam 3.800 adet talabe tahtası ile 320 adet kiriş kullanılacaktı. Kerestelerin temini için Eflak voyvodasına; kale inşaatının 1777 yılında tamamlanması için de bina eminine kati emir gönderilmişti.¹² Fakat tamiratın savsaklanması üzerine inşaatın bitmesi için yaklaşık altı yıl daha beklenilmiştir. Zira 1783 yılında kalede yapılan keşifle tamiratın sonlandırıldığı tespit edilmiştir. 1776 yılında bina emini tayin olunan Varnalızade Selim Ağa vasıtasıyla Kulle Kalesi'nin tamiratı tamamlandı. Aşağıdaki tabloda genel olarak yapılan mahallerin listesi verilmiştir.

8- BOA, MAD. d, 3162, s. 154, 155 (4 Ra. 1190/23 Nisan 1776).

9- BOA, MAD. d, 3162, s. 155 (11 N. 1190/24 Ekim 1776).

10- BOA, MAD. d, 3162, s. 156 (29 Za. 1190/9 Ocak 1777).

11- BOA, MAD. d, 3162, s. 158 (27 S. 1191/4 Nisan 1777).

12- BOA, MAD. d, 3162, s. 160 (29 Za. 1190/9 Ocak 1777).

18 Mart 1783 Tarihli Keşif Defteri¹³

Genel olarak tamir olunan mahaller	Uzunluk/ Metre	Yükseklik/ Metre	Geniş- lik/ Metre	Devren/ Metre	T e r - bi'en/ Metre- kare	Adet
Yeniden kazılan hendek	1.024	3.2	6.4	-	51.200	-
Hendek duvarlarının talabe tahtasıyla kaplandı	-	3.2	-	2.040	-	-
Talabe tahtalarına payende ve giriş	-	-	-	-	-	1.650
Şaranpo için lazım olan balvan	-	-	-	-	-	5.000
Yeniden tabya inşası ve doldurulması		1.92	9.6	38.4	8.640	5
Bina olunan tabyaların topaltı döseme talabe tahtası ve balvan ve giriş	40	6.4	-	-	400	-
Kalenin kapı şaranposu	2.56	-	1.92	-	15.36	2
Kapılara zincirli asma köprü	6.4		1.92	-	51.2	2
İç kalenin cephaneye bitişik duvarlarının yenilenmesi	35.2	7.68	1.92	-	844.8	-
İç kale sepetlerinin mazgal duvarlarının tamiri	-	0.64	1.28	54.4	108.8	-
İç kalede tabya yakınında köşe duvarı yenilemesi	6.4	6.4	1.28	-	256	-
İç kalede caminin alt tarafında olan kârgir kale duvarının yeniden yapılması	8.96	7.68	1.28	-	215	-
Siyah barut konulan cephanenin çatısının kaldırılarak duvar üzerine kârgir kemer	8.32	-	6.4	-	83.2	-
Cephane mühimmatı konmak için yeniden hıtalı, puştivanlı karataş duvarlı bir adet ambar	32	3.2	0.64	-	160	-
Söz konusu duvar üzerine mertekli, meşe tahtasından puşideli çatı yenilemesi	9.6	-	7.68	-	115.2	-
Tophane mühimmatı konulmak için yeniden hıtalı, puştivanlı, karataş duvarlı bir adet ambar	32	3.2	0.64	-	160	-

13- BOA, D.BŞM.BNE, 23/11 (13 R. 1197/18 Mart 1783).

Ambar üzerine meşe tahtasından mertekli, puştıvanlı, puşideli çatı	9.6	-	7.68	-	115.2	-
İç kale içinde tabyaların sepetlerinin yeniden yapımı	3.84	1.92	2.56	-	-	-
Yeniden etrafı balvanlı, içi toprakla dolu seğirdim, payende kirişli, kapak kirişli duvar	-	1.92	1.92	1.024	9.216	-

10 Mart 1783 tarihli mali hesaplarına göre, Niğbolu Kalesi tamirâtı için 14.241,5 kuruş 20 akçe; Kulle Kalesi tamirâtı için ise 40.979 kuruş 30 akçe sarf olundu.¹⁴

1787 yılında, hassa mimarlarından Ebubekir vasıtasıyla yapılan diğer bir keşif so-nucunda, Niğbolu ve Kulle kaleleri muhafazasında memur Varnalızade Selim Ağa vası-tasıyla yeni bir keşif yapıldı. Daha önce tamirâtı 1783 yılında bitmesine rağmen kalelerin tekrar tamirata ihtiyaç duymasının temel sebebinin Tuna Nehri'nin taşması sonucu hen-dek ve mevzilerinin harap olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.¹⁵

Hassa mimarlarından Ahmed Halife, Kulle ve Niğbolu kaleleri keşfine memur edil-di. Kendisine 80 kuruş harcırah verildi.¹⁶ Ahmet Halife yaptığı keşif neticesinde, Kulle Kalesi hendeklerinin kârgir olmadığından, tuğla yerine taşla yapılmasının daha uygun olacağını ifade etmişti. Kalelerin tamiratının daha önceki keşif meblağı düzeltilerek 93.385 kuruş 4 akçeye mal olacağı, inşaatta çalıştırılacak cerâhor sayısı, inşaatta kullanılacak kereste çubuk, kazıklar vs. malzemenin miktarı ve kullanılacak yerler de beyan edil-di. Eski Niğbolu Muhafızı Osman Paşa imzasıyla gönderilen üç adet keşif defterlerinde de Kulle Kalesi'nin şaranpo hendeklerinin iki tarafının tuğla ile kârgir yapılmasının uy-gun olacağı vurgulanmıştı. Tuna Nehri'nin taşması neticesinde hendeklerin üst kısımları-nın harap olmasından dolayı hendeğin dış tarafının da şaranpolarla kuvvetlendirilmesinin uygun olacağı belirtildi. Durum Tuna Kaptanı Çadırcızade Mehmed'den sorulduğunda, Kulle Kalesi'nin tamiri ve hendeklerin kârgir yapılması durumunda kalenin sağlamaştırılmış olacağını ifade etmişti. Fakat öngörülenden ziyade masraf tutacağından kaleye gön-derilecek bir mimarın keşfi neticesinde hendek malzemesi olan kereste, sele çubukları ve cerahor temin edileceği, hendeklerde tuğla yerine taş kullanmakla inşaatın daha sağlam olacağını ifade etmesiyle birlikte, Niğbolu Muhafızı Varnalızade Selim'e ve mimara inşaatın bu yönde yapılması hususunda İstanbul'dan emir gönderildi.¹⁷

1787 tarihli Kulle Kalesi'nin tamiri için yapılan keşfe göre Hendek duvarlarının kârgir olarak yeniden yapılması, seğirdim, tabyalara yakın beş odalı cephanelik, tabya sepetleri ve döşemeleri, cebeci ve topçular için barınak, İslambol ve Su kapılarının ye-nilenmesi, Su Kapısı'nın önündeki ve iç kale önündeki köprülerin yenilenmesi, baskın sebebiyle toprakla dolan hendeklerin temizlenmesi ve dışlarına şaranpo yapılması, Seğir-

14- BOA, D.BŞM.BNE, 23/11 (5 R. 1197/10 Mart 1783).

15- BOA, D.BŞM, 6965/11 (14 S. 1202/25 Kasım 1787).

16- BOA, C.AS, 1106/48915 (14 C. 1201/3 Nisan 1787).

17- BOA, DBŞM, 6965/11 (11 S. 1201/3 Aralık 1786).

dimlerin onarılması, zahire ambarı, üç göz fırın, Uğrun Tabyası duvarının yeniden yapılması, cephanelik, kadın ve çocukların sığınması için bina yapımı öngörüldü. Söz konusu tamiratın maliyeti 93.375 kuruş 4 para olarak hesaplandı.¹⁸

Niğbolu kadı, mütesellim ve mubayaacısına gönderilen emirle, tamirleri ferman olunan Niğbolu ve Kulle kaleleri için Eflak dağlarından kesilerek getirilen çeşitli cinsten kerestenin kaydedildiği defterin İstanbul'a gönderilmesi istendi. Eflak'tan elde edilen kerestenin cinsi, maliyeti ile birlikte yapılacak binaların keşif ve muayene defterleri de istendi. Mimar halifesi Osman vasıtasıyla Niğbolu ve Kulle kaleleri binaları, yeniden inşa olunan zahire ambarları, peksimet fırınları, top kundakları ve yapılacak olan inşaat faaliyetleri ile ilgili defter tutularak Niğbolu naibinin imzasıyla İstanbul'a gönderildi. Kalelerin inşa olunan ve olunmakta olan mahallerinin masrafının 20.718 kuruşa mal olacağı hesaplanmış, Başmuhasebe Kalemî'nde yapılan hesaplamalar neticesinde bu meblağın kendilerine gönderildiği tespit edilerek bir an evvel inşaat faaliyetlerinin tamamlanması istendi.¹⁹

Niğbolu ve Kulle kalelerinde çalıştırılacak cerahor, demirci ve kullanılacak öküz arabalarının, aşağıda ismi belirtilen merkezlerden toplanması öngörüldü.²⁰

Merkez	Cerahor	Demirci	Öküz arabası
Eflak	100	2	40
Niğbolu	10	-	3
Ziştovi	10	-	4
Tırnova	30	-	10
Selvi	10	-	4
Plevne	10	-	3
İvraca	10	-	3
İzladi	5	-	2
Berkofça	15	-	5
Samako	10	-	4
Filibe	40	-	15
Kızanlık	7	-	2
Çırpan	13	-	3
Ihtıman	5	-	2
Tatarbazarı	25	-	6
Radomir	5	-	2
Zağra-yı Atik	7	-	2
Köstendil	8	-	3

18- BOA, D.BŞM, 6965/11 (14 S. 1202/25 Kasım 1787).

19- BOA, C.AS, 1154/51311 (15 Ca. 1202/22 Şubat 1788).

20- BOA, D.BŞM, 6965/11 (14 S. 1202/25 Kasım 1787).

Şehirköyü	20	-	5
Dubnice	5	-	2
Toplam	345	2	120

Kulle Kalesi'nin kârgir duvarları için, Niğbolu civarında kireç imali mümkün olmadığından Lofça'dan temin edilmesi ve buradan arabalarla taşınması öngörüldü. Kale tamiri için lazım olan kereste çeşitleri ve gerekli mühimmat listesi de ayrıntılı olarak kaydedildi. Niğbolu havalisinde kereste elde edecek orman olmadığından, çeşitli cinsten kereste lazım oldukça Eflak dağlarından elde edilmekte idi. Bu sebeple Niğbolu idarecileri İstanbul'dan, kale tamirâtı için lazım olan kerestenin yine Eflak dağlarından elde edilebilmesi için gerekli emrin voyvodaya gönderilmesi arzında bulundu. Tamiratta kullanılmak üzere 300 ağaç kürek Tırnova'da imal edildi. Taş kırmak için 10 adet demir balyoz, 15 adet demir keski, 20 adet demir kama, 10 adet demir burgu, 10 adet demir mil, 60 adet taş çekici ve 150 adet demir belin, Tirebolu'dan imali için kaza yöneticilerine; 60 duvarcı işçisi için de Niğbolu Sancağı kazalarında bulunan Arnavut duvarcıların, ücretleri bina emini tarafından karşılanmak üzere söz konusu kazalara emir gönderilmesi için yine Niğbolu idarecileri İstanbul'dan arzda bulundu.²¹

Kulle Kalesi'nde tamirat faaliyetleri devam ederken Niğbolu Kalesi'nde de aynı faaliyetler sürdürülmekte idi. Şimdi buna bakacak olursak:

Niğbolu Kalesi Tamirâtı Keşif Defteri²²

Tamir olunan mahal	Uzunluk/ Metre	Genişlik/ Metre	Yükseklik/ Metre	Devren/ Metre
Liman Tabyası'nın kârgir tabya duvarı yenilemesi	51.2	0.96	0.64	-
Aynı tabya üzerine meşe çubuğundan örmeli sepet tecdidi (sekiz adet)	-	-	0.64	16.6
Tabya üzerinde kirişli ve mısarmalı talabe tahtasından top döşemesi yenilemesi	51.2	3.8	-	-
Daha önce harap olan mühimmat ve cephane ambarının tamirâtı	9.6	-	6.4	-
Ambar üzerine makraslı ve kuşaklı ve mertekli kiremit puşideli çatı	10.2	8.9	-	-
Ambar içinde bir adet merdivenli talabe tahtasından döşeme yenilemesi	9.6	8.3	-	-
Çerçevesi talabe tahtasından ambar kapısı	1.2	-	1.6	-

21- BOA, D.BŞM, 6965/11 (14 S. 1202/25 Kasım 1787).

22- BOA, MAD. d, 3162, s. 392 (16 Ra. 1200/17 Ocak 1786).

Liman Tabyası bitişişinde bulunan siyah barut konula gelen kulenin çatısı harap olduğundan çatının yenilenmesi	3.2	3.2	-	-
Ambarın muhafazası için baş tarafından olan avlu duvarının yenilenmesi	17.9	11.5	1.2	-
Cephanenin taş kemer kapısı harap olduğundan yeniden yapılması	1.2		1.9	-
Bab-ı Sağır Tabyası, hisar-ı peçe tamiri	18.5	0.64	0.96	-
Bab-ı Sağır üzerinde olan karakolhane çatısının tamiri	49.2	-	-	-
Bab-ı Sağır Tabyası'nın kirişli, mısarmalı talabe tahtasından top dōřemesi	28.1	3.5	-	-
Aynı tabya muhafazası için parmaklık tamamen yıkıldığından, yeniden yapılması	28.1	-	1.92	-
Topbaşı tabyasının kirişli ve mısarmalı talabe tahtasından top dōřemesi teçdid	19.2	3.2	-	-
Bab-ı kebir üzerinde olan çatının tamiri	7.68	7.68	-	-
Bab-ı kebir bitişişinde olan mühimmat ambarı tamiri	12.8	5.12	-	-
Bab-ı kebir Tabyası üzerine kirişli dōřeme	12.8	3.84	-	-
Aynı tabyanın hisar-ı peçe tamiri	12.8	0.64	1.28	
Zindan üzerinde olan odanın çatı tamiri	9.6	3.2	-	-
Kale içinde Yıldırım Bayezid Han Camii bitişişinde olan mühimmat ambarı üzerine kiremit puşide	7.04	5.12	-	-
Kale içinde vaki mühimmat cebehane ambarı üzerine kiremit çatı	11.5	8.96	-	-
Ambarın bir duvarı yıkıldığından yeniden kârgir duvar	14.8	0.32	3.2	-
Siyah barut konulan cephanenin üzerine toprak doldurulması	19.2	12.8	0.96	-

Toplam 1202 kuruş 40 para.²³

Niğbolu muhafazasında olan topçu askerlerinin kışları ve tophane mühimmatının çatısı da harap durumda olduğundan tamirati için arzda bulunulmuştu. İstanbul'dan Muhafız Varnalızade Selim'e gönderilen emirde, yeniden inşa olunacak kışların ölçüm ve hesapları yapılarak keşif defterini İstanbul'a göndermesi istendi. Yapılan keşifle tamirat masrafı 1.473, 5 kuruş olarak hesaplanarak İstanbul'a gönderildi.²⁴

23- BOA, MAD. d, 3162, s. 392 (16 Ra. 1200/17 Ocak 1786).

24- BOA, MAD. d, 3162, s. 394 (14 M. 1202/26 Ekim 1787).

Kışlada yapılması düşünülen tamir planı aşağıda tabloda gösterildiği şekildedir²⁵

Tamir edilecek mahal	Uzunluk/ metre	Genişlik/ metre	Yükseklik/ metre
Kışla yapılacak mahalle kara taş duvar	10.2	10.2	1.92
Zemini meşe döşemeli beş adet oda	3.2	3.2	
Odaların dört tarafı makraslı, kirişli, dolamalı duvarları tecdidi	64	-	1.92
Kışla odalarının kirişli, makraslı, mertekli içi tahta kaplı ve puşideli çatı	10.2	10.2	-
Bahsi geçen tophaneye kapı	1.6	-	1.92
Adı geçen beş adet oda için kapılar yapılması	0.96	-	1.92

Niğbolu Kalesi içerisinde kârgir cephanelik, kalenin büyük kapısı önünde köprü, planda da geçtiği üzere kalenin diğer tamir olunacak mahallerin onarıldığı Niğbolu mahkemesince de tescil edildi. Kulle Kalesi'nin de tabyaları, sütunları, top döşemeleri, dört tarafında sandıkları, şaranpoleri, kale içerisinde askerinin barınacağı meskenler yapıldı diğer tamire muhtaç mahaller yeniden elden geçirildi.²⁶ Ayrıca İstanbul'dan gönderilen emir doğrultusunda, zahire depolanacak yer olmadığından Tuna Başbuğu Selim Paşa vasıtasıyla Niğbolu'da yeniden bir ambar inşa edilmesi karar verildi. Selim Paşa İstanbul'dan inşaat için 3.000 kuruş istemiş, kendisine 1.500 kuruş gönderilmişti. İnşaatla kullanılacak kereste hala gelmediğinden Eflak voyvodasına tekrar emir gönderildi.²⁷

Lojistik Faaliyetlerde Niğbolu İskelesi

Daha önce de belirtildiği üzere Tuna Nehri'nde Niğbolu İskelesi, aynı nehirdeki diğer iskeleler gibi ikmal, ticaret ve güvenlikte büyük öneme sahipti. 1789'da Osmanlı-Rus, Avusturya savaşları devam ederken burada da olağanüstü hareketlilik yaşanmakta idi. Nitekim Niğbolu, Zıştovi ve Rusçuk kazaları ile bağlantılı kazalardan toplanan zahirenin Belgrad'a ulaştırılması gerekmekte idi. İstanbul'dan bu hususta kaza idarecilerine gönderilen emirlerde, kimsenin rehavete kapılmaması, herkesin görevlerini layıkıyla yerine getirmeleri, aksi takdirde cezalandırılacakları bildirildi. Söz konusu kazalardan toplanan 40.834.5 kg un ve 16.454.4 kg arpanın serian iskelelere nakli istendi. Ayrıca Niğbolu iskelesine nakil olunmak üzere Niğbolu, Plevne, Rahova ve Lofça gibi kazalardan toplanan 11.441.9 kg un ve 2254.5 kg arpa için başka ferman gönderildi.²⁸ Orduyu hümayun için Niğbolu ve Zıştovi iskelelerinde toplanan zahirenin bir an evvel yetiştirilmesi lazımdı. Çünkü askere dağıtılmak üzere ekmek yapılması gerekirken un kalmamış, atlar için de arpa yokluğu çekilmekte idi. Bu sebeple bu iki merkezden zahirenin sevkıyatı ile görevlendirilen memura, derhal zahire sevkıyatına başlanması

25- BOA, MAD. d, 3162, s. 394 (14 M. 1202/26 Ekim 1787).

26- BOA, C.AS, 220/9386 (6. M.1203/7 Ekim 1788).

27- BOA, C.AS, 1168/52012 (15. Za. 1202/17 Ağustos 1788).

28- BOA, C.AS, 1131/50204 (5 R. 1202/14 Ocak 1788).

için emir gönderilmişti.²⁹ Niğbolu mütesellimi Mehmed Ağa'dan, ordu iaşesi için 1788 mahsulünden peksimet pişirilmesi, bunların çuvalara konularak uygun yerde muhafaza edilmesi istendi. Mehmet Ağa Niğbolu kadısı vasıtasıyla pişirme ücreti ve çuval bahası olan 2.815, 5 kuruşun kendisine gönderilmesi arzında bulundu.³⁰ Diğer yandan Vidin Kalesi muhafazasında görevli askerlerin tayinatı için Tuna Başbuğu Selim Paşa vasıtasıyla Niğbolu'nun da içinde yer aldığı merkezlerden, zahire tedarik edilerek Tuna sahilindeki tüm iskelelerden Vidin'e gönderilmesi emredildi.³¹ Eflak Başbuğu Selim Paşa'dan İstanbul'a gönderilen evrakta, Eflak voyvodasına lazım olan eşya ve Fokşan askeri için zahire talebinde bulunulmuş, bunun üzerine voyvodaya Niğbolu'dan bir miktar mühimmat gönderilmişti.³²

Başta Voynugan³³ Mübayaacısı Hüseyin ve Sofya Çeribaşısı Mustafa Bey'le bölgeye gönderilen mübaşire yazılan emirde, sefer için 1791 senesine mahsuben Zıştovi ve Niğbolu iskelelerine nakil olmak üzere Voynugan taifesinden 38.400 kg un, 76.800 kg arpa satın alınması istenilmişti. Fakat hala istenilen yapılmadığından İstanbul'dan, bir an evvel zahirenin toplanması ve beş-on gün zarfında Niğbolu ve Zıştovi iskelelerine ulaştırılması emredildi.³⁴

Niğbolu İskelesi'nde kayık ve gemi de inşa edilmekte idi. Nitekim Hacı İbişzade Ali'ye 25 adet; Turnavî Mustafazade'ye de 25 adet olmak üzere toplamda 50 adet *açık kayık* inşa etmeleri emredilmişti. Gerekli kereste ise Eflak dağlarından elde edilecekti. Fakat Eflak voyvodası kereste göndermemiş, iskelede mevcut kereste ile ancak dokuz adet kayık inşa edilebilmişti. İstanbul'a yazılan arzda, Özice'ye memur ve mübaşir tayin edilerek buradan kerestenin temin edilmesi istendi. İstanbul'dan Eflak Voyvodası Mavroyani'ye, ilgili kerestenin temin edilmesi hususunda tekrar emir gönderildi.³⁵ 1791 yılında da Niğbolu, Vidin, Zıştovi, Silistre ve Hırşova kaleleri ile Tuna sahilindeki kazaların idarecilerine ve görevli mübaşirlerine gönderilen emirde, tombaz, açık sefine, çete kayıkları vs. ile gemi edevatından olan mühimmatın sayımı yapılarak ilgili defterin İstanbul'a gönderilmesi emredildi.³⁶

Yine Niğbolu İskelesi nehir güvenliğinde de önemli merkezlerdendi. Nitekim Tuna Nehri Çete ve Şayka Başbuğu Elhac Memiş'e gönderilen emirde, Niğbolu İskelesi'nde bulunan Çete kayıkları donatılarak kol gezerek Tuna Nehri muhafazasında yer almaları istenmişti.³⁷

Niğbolu ve Kulle kaleleri muhafazasında görevli askerlere verilen tayinata örnek

29- BOA, AE, SABH.I, 161/10720 (6 L. 1203/30 Haziran 1789).

30- BOA, C.AS, 220/9386 (23. M.1203/24 Ekim 1788).

31- BOA, AE, SABH. I, 302/20285 (28 R. 1203/26 Ocak 1789).

32- BOA, C.AS, 223/9500 (13 L.1203/7 Temmuz 1789).

33- Voynuk, Bulgarca bir terim olup, Osmanlı askeri hizmetinde yer alan Bulgarlar için kullanılır (Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, Dersaadet 1317, s. 1502).

34- BOA, C.AS, 1137/50518 (18 Ca. 1205/23 Ocak 1791).

35- BOA, C.BH, 82/3935 (10 L. 1203/4 Temmuz 1789).

36- BOA, C.AS, 92/4188 (29 R. 1205/5 Ocak 1791).

37- BOA, C.BH, 159/7537 (11 C. 1204/26 Şubat 1790).

teşkil etmesi açısından 1773 yılı Mart ayında Kulle Kalesi muhafızlarına verilen yaklaşık bir aylık tayinat aşağıda tabloda verilmiştir.³⁸:

Sınıf/Unvan	Ekmek/çift		Et/Kıyye ²		Arpa/Mudd ³	Süre/gün	
	Günlük	Aylık	Günlük	Aylık	Günlük	Aylık	
Muhafız Yeniçeri Ağası	75	2.250	15	450	4	120	30
16. Yeniçeri Cemaati	75	2.250	15	450	5	150	30
10. Yeniçeri Cemaati	75	2.250	15	450	5	150	30
59. Yeniçeri Cemaati	95	2.850	19	570	5	150	30
73. Yeniçeri Cemaati	95	2.850	19	570	5	150	30
6. Bölük	95	2.850	19	570	8	240	30
66. Yeniçeri Cemaati	130	3.900	26	780	15	450	30
25. Bölük	150	4.500	30	900	22,5	675	30
Saka ve duacı çavuş	15	450	3	90	5	15	30
Karakol süvarisi Kara Abdî Ağa	60	1.800	12	360	60	1.800	30
Yeni Serdençti Süvari Ağası Kara Ali Ağa	60	1.800	12	360	60	1800	30
Yeni serdençti süvari ağası Feyzullah	60	1.800	12	360	60	1800	30
Yeni serdençti süvari ağası İbrahim	50	1.300	10	260	50	1.300	26
Yeni serdençti süvari ağası Hüseyin	50	1.300	10	260	50	1.300	26
Yeni serdençti süvari ağası Elhac Memiş	50	1250	10	250	50	1250	25
Yeni serdençti süvari ağası Veli	50	1050	10	210	50	1050	21
Yeni serdençti süvari ağası Boşnak Mehmed	50	1050	10	210	50	1050	21
Dalkılıç Ağa, Alem-dar ve neferatı	579	17.370	116	3.470	35	1050	30
Kırıklı Abdullah	5	5	1	1	-	-	1
Topçubaşı Hüseyin Ağa ve Azab ağası	15	450	3	90	-	-	30

38- BOA, D.BŞM, 5609/17 (Gurre-i M. 1187/25 Mart 1773).

Ağavat-ı atik (yedi nefer)	80	2.000	12	400	40	1.000	25
Diğer ağavat-ı atik (altı nefer)	60	450	12	108	30	270	9
Alemderan-ı atik (12 kişi)	60	1.500	12	300	24	600	25
Diğer alemderan-ı atik (sekiz nefer)	40	360	8	72	16	144	9
Diğer alemderan-ı atik (sekiz nefer)	40	200	8	40	16	80	5
Asakir-i piyadegân (195 asker)	195	2.730	39	542	-	-	14
İkinci asakir-i piyadegân (167 nefer)	167	1.670	33	334	-	-	10
Üçüncü piyadegân (180 nefer)	180	720	32	144	-	-	4
Piyadegân (272 asker)	272	2.176	54	435		-	8
Diğer ikinci defa (140 nefer)	140	270	28	56	-	-	2
Asakir-i piyadegân (98 nefer)	98	784	19	156,5	-	-	8
Asakir-i piyadegân (113 nefer)	113	1356	22	271	-	-	12
Diğer asakir-i piyadegân (43 nefer)	43	387	8	77	-	-	9
Asakir-i piyadegân (39 nefer)	39	390	7	78	-	-	10
Toplam Yaklaşık 1680 asker	Günlük 3361 çift ekmek		Günlük 670 kıy-ye/857, 6 kg		6 6 5 , 5 müdd/341 ton 507,9 kg		-

1784-1785 yılları arasında Niğbolu ve Kulle kalelerinde toplam 3.240 asker olduğu tespit edilmiştir.³⁹

Kulle Kalesi'nde Mühimmat Durumu

Belli periyodlarla kalelere asker dışında top, havan ve barut başta olmak üzere çeşitli türden mühimmat gönderilirdi. Kalelerde sayım yapılır, ihtiyacın İstanbul'a iletilmesi

39- BOA, AE, SABH. I, 342/23873.

neticesinde eksikler giderilmeye çalışılırdı. 13 Mart 1775'te yani Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Kulle Kalesi'nde yapılan sayım sonrasında, kalede başlıca 1.184,4 kg siyah barut, 1.716,4 kg külçe kurşun, 108 sandık fişek, 120 adet eski kılıç, 309 adet tüfek, 462 kg çubuk kurşun, 1097 demir kazma, 392 eski kazma, 21 eski kanca, 139 deste kağıt hartuç gibi mühimmat bulunduğu görülmüştü.⁴⁰

1787-1792 Savaşları arifesinde ve sonrasında da diğer kalelere olduğu gibi Niğbolu ve Kulle kalelerine de mühimmat takviyesinde bulunulmuştur. 13 Haziran 1789 tarihinde Kulle Kalesi'ne 564 kg siyah barut, 1.28 kg'lık 300 gülle ve 2.56 kg'lık 200 adet gülle Niğbolu cephanesinden sevk edildi.⁴¹ Tuna sahilinde yer alan kazaların idarecilerine gönderilen emirde, Vidin ve Yergöğü kaleleri cephanelerinden Kulle Kalesi'ne mühimmat sevkiyatına yardımcı olmaları istendi. Sevkiyatta kullanılan gemiler hangi kaza iskelesine uğrarsa, cerahorlar vasıtasıyla mühimmatın salimen Kulle Kalesi'ne ulaştırılması tembihlendi.⁴²

Niğbolu Kalesi'nde Mühimmat Durumu

1788 yılı sonlarında, Hırşova kadısı Es-Seyyid Mehmed'e verilen emirde, İsakçı cephanesinden Zaim Ahmed Ağa vasıtasıyla Niğbolu, Silistre ve Rusçuk kalelerine mühimmat gönderilmesi istenmişti. Bunun üzerine İsakçı İskelesi'nden üç adet Tuna gemisine mühimmat yüklenmiş; Silistre ve Rusçuk için de beş gemiye mühimmat yüklenmişti. Şiddetli kış sebebiyle söz konusu gemilerden Niğbolu'ya gidenler, Hırşova İskelesi'ne kadar gidebilmiş, nehrin buz tutması sebebiyle kaleye ulaşamamış, geri dönmesi de mümkün olmadığından, gemilerdeki mühimmat ulaştırılamamıştır. Diğer üç kaleye giden mühimmat yüklü beş gemi de kalelere ulaştırılamamıştı. Kalelere gönderilenler arasında siyah barut, varil, kurşun, ham demir ve kazma gibi mühimmat bulunmakta idi.⁴³

Tuna Nehri'nde iskelesi bulunan kazaların muhafazası için çeşitli türden kayıklar inşa edilmekte, bunlar vasıtasıyla nehir güvenliği sağlanmakta idi. Bu maksatla 1788 baharında, Tuna Kaptanı Çadircıza Mehmed'e gönderilen emirde, daha önce inşasına memur olduğu 15 adet çete kayıklarından başka, Vidin tarafına beşer, Rahova, Niğbolu ve Zıştovi taraflarına ikişer adet; Rusçuk ve Silistre'ye üçer adet olmak üzere toplam 17 adet çete kayığı inşa ettirip bir an önce Tuna sahilinde devriye gezmeleri istendi.⁴⁴

Savaş durumu devam ettiği için İstanbul'a, özellikle hudut boylarından gelen talepler de artmakta idi. Bu doğrultuda Niğbolu ve Kulle kaleleri muhafızı Edirnelizade Selim Ağa, İstanbul'a gönderdiği arzda, Niğbolu ve Kulle ahailerinin savaşa hazır olduğu fakat cephane ve mühimmatın yetersiz olduğunu bildirdi. Ayrıca arzda, tez elden kalelerin tamiratının da gerekliliği vurgulandı. Bunun üzerine hazineден 2.144 kuruş tahsis edilerek

40- BOA, D.BŞM, 5802/143 (10 M 1189/13 Mart 1775).

41- BOA, C.AS, 223/9500 (19 N. 1203/13 Haziran 1789).

42- BOA, C.AS, 229/9704 (29 B. 1203/25 Nisan 1789).

43- BOA, C.AS, 406/16758 (14 R. 1203/13 Aralık 1788); C.AS, 738/31000.

44- BOA, C.BH, 82/3901 (16 Ş. 1202/22 Mayıs 1788).

söz konusu kaleler için top dökümüne karar verildi.⁴⁵

Tuna Nehri'nde sahili bulunan kazalar İstanbul'dan mühimmat talebinde bulunmuşlardı. Mühimmat İstanbul'dan gemilerle gönderilerek önce Varna'ya buradan da Niğbolu, Kulle, Silistre ve Yergöğü'ye ulaştırıldı. İstanbul'dan söz konusu kazaların idarecilerine gönderilen emirde, gemilerin iskelelere yanaşmasıyla birlikte mühimmatın arabalarla taşınarak güvenli yerlerde korunması istendi.⁴⁶ Orduyu hümayunun talebi üzerine Tuna sahilinde bulunan kazalardan yük hayvanları temin ediliyordu. 8 Aralık 1790'da bu doğrultuda Silistre'den 355; Niğbolu'dan ise 620 topkeşan beygir toplandı.⁴⁷

1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Savaşları'nda Niğbolu ve Kulle Kalelerinin Vaziyeti

Osmanlı Devleti 1768-1774 yılları arasında Rusya ile yaptığı savaşı kaybederek bu ülke ile Küçük Kaynarca Antlaşması (21 Haziran 1774)'ni imzalamıştı. Antlaşmanın birinci maddesi hükmünce Kırım Hanlığı'na bağımsızlık verilerek ülke Osmanlı Devleti'nden koparılıyordu.⁴⁸ 1780 yılında Rus Çariçesi II. Katerina ile Avusturya İmparatoru Jozef Petersburg'da görüşerek çökmekte olduğunu düşündükleri Osmanlı Devleti'ni aralarında taksim planı yaptılar. Prusya ittifakını bırakarak Avusturya ile gizli ittifaka giren Rus Çariçesi Katerina'nın gözde komutanı Potemkin'in planına göre, Ruslar önce Kırım'ı ardından İstanbul'u işgal edecek, Bizans'ı yeniden ihya edecekti. Bu anlaşmaya göre Rusya, Özi, Aksu ve Turla nehirleri arasındaki arazi ile Akdeniz'deki adalardan bir kaçını alacak, İstanbul'un alınması ile birlikte Katerina'nın torunu Kostantin, merkezi İstanbul olan Rum devletinin imparatoru ilan edilecekti. Avusturya ise Küçük Eflak denilen Tuna, Alauta nehirleri ile Transilvanya dağları arasındaki bölge ile Belgrad, İrşova, Vidin, Niğbolu ve Hotin'i alacak; Venediklilerin elindeki İstirya ile Dalmaçya'yı alacak buna mukabil Venedik'e Mora, Girit ve Kıbrıs verilecekti. 1782 yılına gelindiğinde Kırım'da ayaklanma çıkmış, Kırım Hanı Şahin Giray'ın Rusya'dan yardım talebi neticesinde, ülke Rusya tarafından işgal edilmiş, 1783 yılında ise ilhak edilmişti.⁴⁹ Bunun üzerine Osmanlı Devleti, kaybettiği İlk İslam toprağı olan Kırım'ı Rusya'dan kurtarmak için yoğun savaş hazırlıklarına başlamıştır. 50 9 Şubat 1788'de Avusturya, Rusya ile ittifak beyanıyla Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Sadrazam ve Serdarıekrem Koca Yusuf Paşa, Davutpaşa Kışlası'ndan orduyla birlikte Edirne'ye hareket etti. Yusuf Paşa Edirne'de 18 gün kalmış

45- BOA, C.AS, 1186/52920 (4 S. 1202/15 Kasım 1787).

46- BOA, C.AS, 963/41907 (28 B. 1204/13 Nisan 1790).

47- BOA, C.AS, 562/23571 (Gurre-i B. 1205/6 Mart 1791).

48- Küçük Kaynarca Antlaşması ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Roderic H. Davison, "Russiaan Skill and Turkish Imbecillity: The Treaty of Kuckuk Kainardji Reconsidered", *Slavic Review*, Vol 35, No.3, 1976; Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca Antlaşması" *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 524-527.

49- Halil İnalçık, "Kırım", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, Eskişehir 1997, s. 752.

50- Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Fedakar, *Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı, Kırım'a Giden Yolda Anapa Kalesi (1781-1801)*, İstanbul 2014.

bu süre zarfında ordu asker, mühimmat, iaşe ve ikmal bakımından takviye edilmişti.⁵¹ Yine de ordu tam hazırlıklarını yapmadan sefere çıkmıştı zira Sofya ve Vidin’de depolanan zahire dışında başka bir tedarik yoktu.⁵²

Tüm Osmanlı coğrafyasında, özellikle hudut boylarında savaş hazırlıkları yapılmakta, kalelerden eksikliklerin giderilmesi yönünde İstanbul’den taleplerde bulunulmakta idi. Nitekim Niğbolu’dan İstanbul’a gönderilen arzda, Niğbolu ve Kulle kalelerinin tamire ihtiyacı olduğu vurgulandıktan sonra, kaleye bir vezir muhafız tayininin daha uygun olacağı bunun için de eski kaymakam Salih Paşa’nın muhafız olmasını talep ettiler. Bunun üzerine İstanbul’dan, Salih Paşa’nın Niğbolu muhafızı olması uygun görülerek ataması yapıldı.⁵³ Konuyla ilgili Selim Paşa’ya gönderilen hükümde, söz konusu kalelerin muhafızlığına ve Tuna sahillerindeki sair kalelerin de başbuğluğunun da uhdesine verildiği bildirildi.⁵⁴ Niğbolu Kalesinde mükemmel sürat topları olmakla birlikte bunları kullanacak sürat topçusu yoktu. Kendisine vezirlik rütbesi verilerek Niğbolu muhafazasında bulunan Varnalızade Selim Paşa’nın durumu İstanbul’la bildirilmesiyle birlikte, Niğbolu ve Kulle kaleleri muhafazasında bulunmak üzere günlük 15’er akçe ile sürat topçusu görevlendirildi.⁵⁵ Söz konusu sürat topçularında 20’si usta olup günlük yirmi akçe; diğer askerler ise günlük beşer akçe mevaciyle görev yapmışlardır.⁵⁶ 1786 yılında Niğbolu Kalesi’nde 131; Kulle Kalesi’nde ise 132 asker bulunmakta idi.⁵⁷

Avusturya ve Rusya ile savaşlar devam ettiğinden daha sonra her iki kale için de ayrı ayrı vezir rütbesinde iki paşa görevlendirildi. Buna göre eski Eflak Başbuğu Yeğen Osman Paşa Niğbolu muhafızlığına; Bicanzade Ali Paşa ise Kulle muhafazasına tayin olundu.⁵⁸ Ne var ki her iki kale muhafazasında yer alan askerler uzun yıllardır mevaciplerini alamıyorlardı. Nitekim Niğbolu Kadısı Süleyman İstanbul’a gönderdiği yazıda, Kulle ve Niğbolu muhafazasında yer alan yeniçerilerin on altı yıldan fazla zamandır mevaciplerini alamadıkları için kendilerine para gönderilmesi arzında bulundu.⁵⁹ Niğbolu ve Kulle kalelerinde mevcut çarhe topları için, 29 topçubaşı ile 100 nefer sürat topçusu için tayinatları düzenlendi.⁶⁰

Nevrekoplu Zaimoğlu adlı şahıs, askerleriyle muhafazasına memur olduğu Eflak tarafından firar etmiş yanında da beş adet top kaçırmıştı. Niğbolu yakınlarında tespit edilen Zaimoğlu’nun toplardan üçünü karşıda bırakmış ikisini nehirden geçirmişti. Bunun

51- Cengiz Fedakar, “1782-1792 Osmanlı-Avusturya, Rus Savaşlarında Edirne Lojistiği”, Prof. Dr. M. Tayyip Gökbilgin ve Edirne Sempozyumu 15 Nisan 2015 Bildiriler, İstanbul 2016, s. 154.

52- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/1, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, ss. 521, 522, 523, 525.

53- BOA, HAT, 1388/55220.

54- BOA, C.AS, 355/14723 (10 B. 1202/16 Nisan 1788).

55- BOA, MAD. d, 3365, s. 9 (18 Ca. 1204/3 Şubat 1790).

56- BOA, C.AS, 1219/54681 (16 N. 1202/20 Haziran 1788).

57- BOA, C.AS, 1061/46664 (15 Ra. 1203/14 Aralık 1788).

58- BOA, C.AS, 981/42810 (25 S. 1204/14 Kasım 1789).

59- BOA, C.AS, 1008/44148 (17 Z. 1204/28 Ağustos 1790); C.AS, 1061/46664.

60- BOA, C.AS, 695/29181 (27 R. 1204/14 Ocak 1790).

üzerine iki top Niğbolu Kalesi'ne; karşı kıyıda kalan üç top ise Kulle Kalesi'ne yerleştirildi.⁶¹ 1789 yılında Orduyu hümayun konakçısı Selim Paşa tüfekçibaşı dâhil 200 asker; Delilbaşı Genç Ahmed de 100 asker ile Niğbolu tarafına görevlendirildiler.⁶²

Niğbolu Muhafızı Arslan Paşa'dan İstanbul'a gönderilen tahriratta, Kulle Muhafızı Ali Paşa'nın dairesi halkının zor durumda olması sebebiyle verilen yüz harç tayinatın yetmediği buna 50 harç daha zam yapılması talep edildi. Talebin uygun görülmesiyle birlikte Paşa'ya günlük 50 çift ekmekle 48 kg arpa ve 48 kg et tayinat olarak verilmesi hususunda Niğbolu kadısına ve mübayaacısı Haseki Mehmed'e emir gönderildi.⁶³

15 Ağustos 1790'da ise Niğbolu ve Kulle kalelerinde dört paşanın görev aldığı görülmektedir: Niğbolu Muhafızı Osman Paşa, Kulle Muhafızı Ali Paşa, Selim Paşa ve Niğbolu ve Tuna sahilleri Başbuğu Aslan Mehmed Paşa. Niğbolu ve Kulle muhafızlarının talebi üzerine mevcut olan sürat topları için 50 nefer top arabacısı ve mevcut olan sürat topları için mühimmatı ile birlikte on adet arabanın gönderilmesi arabacıbaşı Mustafa'ya emredilmişti.⁶⁴ İstanbul'dan söz konusu paşalara gönderilen bir diğer emirde ise talep edilen top arabalarının Orduyu hümayunda da fazla bulunmadığı, dolayısıyla ellerinde bulunan arabaları toplara göre tanzim edilmesi istendi.⁶⁵

Kulle Kalesi Muhafızı Bicanzade Ali Paşa, kalede olan süratçi topçularının işlerinde mahir olmadığından Orduyu hümayundan 30 usta topçu gönderilmesi arzında bulundu. Ayrıca kalede balyemez toplarını kullanacak asker de yoktu. Dolayısıyla yeterli miktarda Balyemez topçusu talebinde de bulunuldu. İstanbul'dan gönderilen emirde kaledeki sürat topçusu askerlerinin yoklanarak defterin gönderilmesi istendi.⁶⁶ Kulle Kalesi'nde sürat topçusu olmadığından Niğbolu'da yoklama yapılmış 10 usta ile 50 topçu askerin isimleri yazılarak defter İstanbul'a gönderildi.⁶⁷

Kale muhafızlarının işleri ile de titizlikle ilgileniliyordu. Konuyla ilgili Niğbolu mübayaacısının, İstanbul'a ekmek tayinatlarının yarımşar vukiyye mi yoksa daha mı eksik olsun? sorusuna İstanbul'dan gönderilen emirde, Başmuhasebe'den sorgulanması neticesinde bu bölgede görev yapan vezirler ve yeniçerilerin haricinde uygulanagelen kaideye göre ekmeğin bir çiftinin 563.2 gram olarak pişirilmesi gerektiği bildirildi.⁶⁸

Yergöğü Muharebesi

Bölgedeki diğer kalelerin Kulle ve Niğbolu kaleleri ile yakın mesafede bulunması, burada yapılan savaşın aynı zamanda söz konusu kalelerin de kaderlerini tayin edecek

61- BOA, C.AS, 904/38952 (Gurre-i M. 1204/21 Eylül 1789).

62- BOA, C.AS, 1037/45499 (3 N. 1204/17 Mayıs 1790).

63- BOA, C.AS, 715/29999 (17 C. 1204/4 Mart 1790).

64- BOA, C.AS, 991/43339, (4 Z. 1204/15 Ağustos 1790); BOA, C.AS, 382/15815.

65- BOA, C.AS, 991/43339, İef 3.(4 Z. 1204/15 Ağustos 1790).

66- BOA, C.AS, 962/41846 (10 L. 1205/12 Haziran 1790).

67- BOA, C.AS, 964/41951 (3 L.1205/5 Haziran 1791).

68- BOA, C.AS, 1188/53023 (4 B. 1204/20 Mart 1790).

önemde olmasından dolayı, Yergöğü’de cereyan eden savaşı aktarmak icap eder. Ayrıca aşağıda da belirtildiği üzere, bölgeden İstanbul’a gönderilen yazışmalarda, Avusturyalıların Kulle Kalesi’ne de taarruzlarının vaki olduğu belirtilmekte idi.

Avusturya’da sarayda önemli gelişmeler yaşanmakta idi. Nitekim İmparator Jozef ölmüş yerine Leopold geçmişti. Fransız İhtilali de Avusturya politikalarını derinden etkilemiş, diğer taraftan Prusya, Avusturya’ya Osmanlı Devleti ile barış yapması konusunda baskı hatta tehditte bulunuyordu. Bu şartlarda Leopold barışa meyiletmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti, Prusya ile yaptığı ittifak gereğince bu devletle birlikte hareket ediyordu. Avusturya Prensi Koburg, Osmanlı Devleti’ni barışa zorlamak için Rusçuk tarafına geçerek Şumnu’da bulunan Orduyu hümayunu tazyik etmek amacıyla idi. Avusturya, yapılacak barış öncesi kazanacağı muharebelerle hiç olmazsa Eflak’ı kendi sınırları dâhilinde tutmayı amaçlamakta idi. Prens Koburg da bu amaçla Yergöğü Kalesi’ni ele geçirmek üzere harekete geçti.⁶⁹

Avusturya’nın bölgedeki askeri hareketliliğinden haberdar olan İstanbul, Niğbolu ve Tuna sahilleri Başbuğu Arslan Mehmed Paşa’ya gönderilen emirde, düşmanın Vidin sınırına asker sevk ettiğinden, kendisinin Niğbolu’dan hareket ederek kazalardan toplanan askerlerin sevkini için görevlendirildiği bildirildi. Fakat o sırada (18 Haziran 1790) Avusturya ordusunun Eflak hudutlarında Kulle Kalesi ile birlikte Tutakan ve Silistre’ye saldırdığı haberi gelmişti. Arslan Mehmed Paşa’dan, o sırada Niğbol’dan ayrılmış olsa dahi, geri dönerek Niğbolu ve Kulle kalelerini tahkim ve savunması istendi.⁷⁰ Diğer yandan yeni sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Şerif Hasan Paşa⁷¹ Şumnu’da bulunmakta, Rusçuk ve Vidin ise askeri olarak takviye edilmekte idi.⁷²

Avusturyalılara meyleden Eflaklılar’dan bazıları da *Yergöğü Kalesi’nde 1.500 kadar İslam askeri var. Onlar; Avusturya askeri görüldüğü gibi kaleyi terk ederek Rusçuk tarafına geçerler* diyerek propaganda yoluyla Avusturya ordusunu teşvikte bulunuyorlardı. Prens Koburg, Bükreş’ten hareketle 30 Mayıs 1790’da Yergöğü civarına gelerek kale muhafızı Çavuşzade Abdullah Paşa ile yine kalede bulunan Cengiz Mehmed Giray’dan kalenin teslimini istemiş muhataplarından ret cevabı almıştı. Bunun üzerine Koburg, vakit geçirmeden kaleye girmek üzere hareket eder. Abdullah Paşa ve Cengiz Mehmed Giray, Avusturyalıları doğrudan görebilmek için kalenin çevresinde olan binaları yıktırdıktan sonra savunmaya hazır konuma geldiler. Bazı kaynaklarda, Koburg’un 40 bin kadar askeri ve 60’tan fazla top ve humbarasının olduğu geçmekle birlikte, bölgeden İstanbul’a gönderilen evrakta, Yergöğü üzerine gelen Avusturyalı asker sayısının 20 bin olduğu,

69- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. V, İstanbul 1309, ss. 52-53.

70- BOA, C.AS, 892/38377 (Evail-i N. 1204/15-25 Mayıs 1790).

71- Sadrazam Cezayirli Gazi Hasan Paşa’nın 30 Mart 1790’da vefatı üzerine yerine kimin getirileceğine karar verilemedi. Bunun üzerine Rumeli’de bulunan vezirlerin isimleri birer kâğıda yazılarak sarayda Hırka-i Şerif odasında Sultan III. Selim’in önüne sunuldu. Sultan bu kâğıtlardan birini seçtiğinde, Rusçuklu Şerif Hasan Paşa’nın ismi çıkmış, böylelikle yeni sadrazam kura yoluyla belirlenmiştir Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 562.

72- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül Vukuât*, C. 4, 2. Baskı, İstanbul 1327, s. 26.

daha sonra 6.000 kadar askerin de Koburg'a yardıma geldiği ifade edilmektedir. Bu suretle Yergöğü'de savaşın başladığı Rusçuk'tan müşahede edilmiş, Rusçuk'ta bulunan Sadrazamın biraderi Seyyid Mehmed Efendi, peyderpey Yergöğü'ye asker göndererek yardımda bulunmuştu. Prens Koburg, kale çevresine metrisler ve tabyalar inşa ettirerek top ve humbara atışlarıyla kaleyi tazyike karar verdi. Avusturya tarafından kaleye 80 kıyyelik güllerle humbara atışları yapılmakta idi. Diğer yandan Türkler, Rusçuk tarafında olan adadan Avusturyalılar üzerine top ve humbara atışları yapmakta idi. Bu suretle yedi gün top ve humbara savaşı yaşanmıştı. Daha sonra 8 Haziran 1790'da Avusturya ordusu, tüm kuvvetiyle kale civarındaki yıkık binaları kendilerine siper edinerek sur diplerine kadar yanaştılar. Bu esnada bir Türk askerinin kale hendeğinden dışarı çıkarak Avusturyalı askerlerle çatışmaya başladığını gören diğer birkaç asker de ona yardıma gitmiş böylece kale dibinde çatışmalar başlamıştı. Bunun üzerine dış kale kapısından çıkan Türk ordusu Avusturyalılara saldırdı ve 1.000 ila 2.000 arasında Avusturya askeri kılıçtan geçirildi. Beş-altı saat göğüs göğse çatışmalar yaşandı. Avusturyalıların Tuna Nehri tarafına kazmış oldukları metrislere beş-altı yüz kadar Türk askeri arka taraftan ulaştı. Bu durumdan korkuya kapılan metrislerdeki Avusturya askerlerinin kaçması, Yergöğü varoşlarında muhasarada bulunan diğer Avusturyalıların da korkup kaçmasına yol açtı. Avusturyalılar geride tüm ağırlıklarını bırakmışlardı. Muharebede 5.000 kadar Avusturyalı askeri öldürülmüş 1.000 kadar da esir alınmıştı.⁷³ Bunlara ilaveten Kulle, Tutakan ve Silistre'de muharebelerde esir alınan Avusturya askerleri ile birlikte 40'tan fazla top ve havan topu da zapt edilip Serdar-ı Ekrem tarafından, Cezzar Paşa'nın kapı kethüdası Karakulak Sadır Ali ile İstanbul'a gönderildi. Bu başarı üzerine Sultan III. Selim, Yergöğü muhafızlarını ödüllendirmek maksadıyla üçer bin kuruşluk altın ve birer adet mücevher çelenk gönderilmesini emretti.⁷⁴ Şerif Hasan Paşa, tebdilen Rusçuk'a gitmiş, burada bulunduğu sürede Yergöğü'de yaralanan 300 kadar askerin tedavisiyle bizzat ilgilenmiş, her birine bahşişler ve hediyeler vermişti. Ramazan Bayramı'nda ise Yergöğü tarafına geçerek Abdullah Paşa'ya vezirlik, kardeşi Mehmed Efendi'ye büyük emir-i ahurluk payesi verdi. Cengiz Giray Sultan ve beraberinde bulunan mirza ve askerlere de çelenk, hilat ve çeşitli hediyeler verdi.⁷⁵

Prusya'nın da tehdidi neticesinde Avusturyalılarla barış yapılmakla beraber Ruslarla harp devam etmekte idi. Tuna havzasında, daha önce Avusturyalılarla mücadele edilen yerlerde bu defa Rus tehdidi kendini göstermeye başlamıştı. Plevne Kadısı Şerif İbrahim'in konuyla ilgili 15 Şubat 1791 tarihinde İstanbul'a gönderdiği yazıda, hadisenin ciddiyeti vurgulanmakta idi. Zira Rusların Tulca yönünden Kulle Kalesi yakınında olan adaya sal ve gemilerle geldiği, bununla ilgili tedbir alınmadığı surette Rusların Osmanlı beldelerine saldıracağıının muhakkak olduğu belirtilmişti. Diğer yandan İstanbul'dan gelen emir doğrultusunda Kulle Muhafızı Bicanzade Ali Paşa yönetiminde, Mirahor-u

73- Cevdet, *a.g.e.*, ss. 53-54.

74- Ü. Filiz Bayram, *Enveri Tarihi: Üçüncü CildMetin ve Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi), İstanbul 2014, ss. 696-697; Ali Osman Çınar, *Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Tarih'i* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 1999, ss. 162-163; Cevdet, *a.g.e.*, s. 55.

75- Cevdet, *a.g.e.*, s. 55.

sani vekili Abdi Bey vasıtasıyla Niğbolu, Selvi, Lofça, Tırnova vs. den toplanan piyade ve süvariler, başlarına başbuğ olarak tayin edilen Hacı Hafızoğlu Mehmed, Dupranoğlu Mehmed ve Topuzoğlu Ali önderliğinde, Babadağ ve Tolcu taraflarına gönderildiler.⁷⁶ Söz konusu beldelelerden toplanan askerlerin başına Niğbolu Muhafızı Arslan Paşa Sürücü tayin edildi.⁷⁷ Tulca Kadısı İsmail de aynı konuyla ilgili İstanbul'a yazdığı yazıda, Rusların Tulca'ya girdiği, hendek ve tabyalar yaptığını, İslam beldelerine saldırı niyetinde olduğunu bildirmişti.⁷⁸

Sonuç

Tuna sahilinde karşılıklı konumlanan Niğbolu ve Kulle kaleleri, buldukları konum itibarıyla Osmanlı-Avusturya savaşlarında ve daha sonra Osmanlı-Rus savaşlarında, Tuna Nehri'nin Niğbolu ve Eflak yakasında denetim ve kontrolünün sağlanmasında hayati önem arz etmişlerdi. İncelemeye çalıştığımız 18. yüzyılın son çeyreğinde özellikle Kulle Kalesi yoğun şekilde tamir ve tahkimden geçmiştir. Ağırlıklı olarak yerel kaynakların seferber edildiği tamirat aşaması, görevlendirilen bina eminlerinin işi ağırdan alması neticesinde yavaş ilerlemişti. Bununla beraber inşaatın tamamlanmış olması, bölgede emniyetin tesisinde, halk için güven vesilesi olmuştu. Her iki kale de işgale uğramamakla beraber Kulle Kalesi Avusturya ordusunun saldırılarına maruz kalmış, Türk ordusunun Yergöğü'de Avusturya ordusunu mağlup etmesi neticesinde bu saldırılar bertaraf edilmiştir.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'ın elden çıkışı, Avusturya ve Rusya'nın 1781 yılında Osmanlı Devleti'ni paylaşım planlarını Osmanlı'nın öğrenmesi, 1783'te Kırım'ın Ruslar tarafından işgal ve ilhakı ile Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmiş ve bu hal üzerine Avusturya da Rusya'nın yanında savaşa girmişti. İki ülke ile birlikte savaşmak durumunda kalan Osmanlı Devleti bazı muharebelerde başarı gösterse de savaşların genelinde özellikle Boze Bozgunu ile ağır bir mağlubiyet almıştı. Diğer yandan Avusturya da Belgrad'ı işgal etmişti. Osmanlı-Prusya ittifakının baskısı ile 1791 yılında Avusturya ile Zıştovi; Avusturya'nın harpten çekilmesi ile barışa meyleden Rusya ile de 1792 yılında Yaş antlaşmaları imzalandı.

Zıştovi Antlaşması (4 Ağustos 1791) ile Belgrad Osmanlı Devleti'ne iade edilmiş, her iki ülke arasındaki sınırların aşağı yukarı savaş öncesi duruma getirilmesi kabul edilmişti.⁷⁹ Yaş Antlaşması (10 Ocak 1792) gereğince Osmanlı Devleti, Kırım'ın Rusya'ya ilhakını kabullenirken, her iki ülke arasında Turla (Dinyester) Nehri sınırı oluşturmuştur. Turla ile Buğ Nehri arasındaki Özi Kalesi ve çevresi Rusya'ya terk edilmiş, Ruslar işgal ettikleri diğer bölgelerden çekilmiş, Kafkasya'da ise Kuban Nehri yine Osmanlı-Rus sını-

76- BOA, C.AS, 276/11448 (3 Ca. 1205/8 Ocak 1791)

77- Cevdet, *a.g.e.*, s. 47.

78- BOA, C.AS, 276/11448 (11 C. 1205/16 Ocak 1791)

79- Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 571-572.

nırı olmuştur.⁸⁰

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşları esnasında, 1808 yılında Rusya ile yapılan barış müzakerelerinde Rusya, aralarında Kulle Kalesi'nin de bulunduğu Hotin, Bender, Akkerman, Kili, İsmail, İbrail ve Yergöğü kalelerinin kendine terkini istemiş, Osmanlı Devleti ise Rusya'ya set ve Rumeli'nin kilidi konumunda olan bu kalelerin Rusya'ya terkini reddetmişti.⁸¹ Söz konusu savaşta işgale uğrayan bu kalelerin Osmanlı Devleti'ne terki ve içlerindeki mühimmatın Rusya'ya iadesi hususunda⁸² her iki devlet arasında yazışmalar yapılmıştır. Nitekim kaleler 23 Ekim 1812'te Osmanlı Devleti'ne teslim edilmişti.⁸³

1812 Bükreş Antlaşması sonrasında 23 Ekim 1813 tarihli belgede, Kulle Kalesi'nin tamire muhtaç olduğu ifade edilmekte idi. Kulle'nin Eflak yakasında olduğu gerekçesiyle tamiratın Eflak voyvodası tarafından yapılmasının daha az maliyete mal olacağı ifade edilmekte idi.⁸⁴ 1816 yılında Kulle Kalesi'nin yanına küçük bir kale daha yapıldı.⁸⁵ Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Akkerman Muahedesi'nin (1826) Eflak-Boğdan hakkındaki dördüncü maddesinde Rusya tarafından, İbrail, Yergöğü ve Kulle ahalipleri tarafından Eflak arazisinin gasp edildiği iddia edilmekte idi. Oysa Eflak reayası Kulle'nin eski hududuna tecavüz ve zabt ile bölgeyi yeni hududa dâhil etmek istemekte idiler. İddia edildiği gibi Kulle ahalipleri Eflak arazisini zapt etmemekle beraber, Eski Kulle'ye bağlı birkaç köyün arazisi verimsiz ve Tuna Nehri'nin taşkınları sebebiyle, söz konusu köylerin ahalipleri ile Yeni Kulle muhafızlarının, eski sınırları geçerek Eflak arazisinde hayvan otlattıkları belirlenmişti.⁸⁶ Buradan anlaşılmaktadır ki Akkerman Antlaşması ile Tuna Nehri'nin Eflak yakasında bulunan Kulle Kalesi Eflak idaresine verilmemişti.

1829 Edirne Antlaşması'yla, Tuna Nehri'nde kıyısı bulunan İbrail, Yergöğü ve Kulle (Holovnik/Turnu) kale/şehirleri Osmanlı hâkimiyetinden çıktı.⁸⁷ Edirne Antlaşması'nın 3. maddesi ile tarihi Romanya topraklarının sınırlarını kısmi olarak belirleyecek prensipler gündeme getirildi. Prut Nehri'nin Boğdan topraklarına bitiştiği bölgeden başlayıp, Tuna Nehri'ne karıştığı yere kadar devletlerarasında hudut olarak kabul edildi. Bu sınır hattı, Tuna Hızırilyas Boğazı'na kadar uzanır. Aynı hat üzerinde, Tuna Nehri'nin çeşitli kollarında mevcut olan irili ufaklı tüm adalar Rusya'ya bırakılmış, nehrin sağ kıyı şeridindeki yerleşim birimlerinin ise eskiden olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde kalacağı tasdik edilmiştir.⁸⁸ Böylelikle Edirne Antlaşması'na bağlı olarak gerçekleşen sınır belirleme işleminde, Tuna Nehri'nin öte yakası Rusya garantörlüğünde, Eflak ve Boğdan memle-

80- Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 591-592.

81- BOA, HAT, 851/38146; BOA, HAT, 851/38150 (21 L. 1223/10 Aralık 1808).

82- BOA, HAT, 990/41831 (21 N 1227/28 Eylül 1812).

83- BOA, HAT, 985/41705 (16 L. 1227/23 Ekim 1812).

84- BOA, HAT, 598/29331 (27 L. 1228/23 Ekim 1813).

85- Ersin Kırca, Vahdettin Atik vd., *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri*, İstanbul 2016, s.168.

86- BOA, C.HR, 23/1105.

87- Mihai Maxim, "Osmanlı Döneminde Tarihi Romanya'da İslam", *Balkanlarda İslam: Miadı Dolmayan Umut*, (Ed: Muhammet Savaş Kafkasyalı), Ankara: TİKA yay. 2016, s. 220.

88- BOA, TSMA.e, 709/66: Edirne Antlaşması'nın sureti 3. madde.

ketlerine dâhil edilmiştir.⁸⁹

1853-1856 Kırım Harbi esnasında Eflak, önce Rusların sonra Avusturyalıların işgalinde kaldı. Savaş sonunda imzalanan Paris Antlaşması ile Batılı devletlerin garantisi ile Osmanlı idaresine verildi. 1858 yılında Fransa İmparatoru III. Napolyon'un himayesinde Eflak ve Boğdan, merkezi Bükreş olmak üzere tek devlet çatısı altında birleştirildi. Durum Osmanlı Sultanı Abdülaziz tarafından da tanındı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harpleri sonrasında Rusya'ya toprak kaybetmekle birlikte Romanya, Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlığını da kazanmış oldu.⁹⁰ Böylelikle Kulle (Turnu) de Romanya hudutlarında kalmış oldu.

Niğbolu'ya bakacak olursak, 19. yüzyıl zarfında Niğbolu Kalesi de Ruslar tarafından birkaç kez işgale uğramıştır. 1806-1812 Osmanlı-Rus Harpleri döneminde, 1810 yılında Niğbolu Ruslara teslim edilmiş, 1811'de Ruslar kaleyi büyük oranda yıkarak şehirden çekilmişti. 1816 yılında Niğbolu Kalesi yeniden tamirattan geçmiştir. Ruslar 1828-1829 Savaşı'nda, 1829'da Kulle Kalesi'ni ve yeni yapılan kaleyi, daha sonra Niğbolu Kalesi'ni ele geçirmiş, 1829 Edirne Antlaşması ile Niğbolu Osmanlı Devleti'ne iade edilmişti. 1877-1878 Osmanlı-Rus harplerinde de Rus işgaline uğrayan Niğbolu, savaş sırasında Rusların günlerce süren yoğun top atışı sonucunda enkaz yığına dönmüştü. 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti hudutlarında kurulan otonom Bulgar Prensipliği sınırlarında kalmış, 1908 yılında II. Meşrutiyet sonrasında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile birlikte bu ülkenin bir parçası olmuştur.⁹¹

89- BOA, A.DVN. NMH, 1/4. (14 Ra 1246/21 Ağustos 1830).

90- Aurel Decei, "Eflak" mad., İslam Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul 1977, ss. 187-188.

91- Ersin Kırca, Vahdettin Atik vd., *a.g.e.*, s.168; M. Şehabettin Tekindağ, *a.g.m.*, s. 250.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

A.DVN.NMH (Divan-ı Hümayûn Mühimme Derfterleri)

1/4

AE. SABH. I, (Ali Emîrî Sultan I. Abdülhamid)

302/20285; 342/23873; 161/10720.

C.AS, (Cevdet Askeriye)

1008/44148, 1037/45499, 1061/46664, 1061/46664, 1106/48915, 1131/50204,
1137/50518, 1154/51311, 1168/52012, 1186/52920, 1188/53023, 1219/54681,
220/9386, 220/9386, 223/9500, 223/9500, 229/9704, 276/11448, 276/11448,
355/14723, 382/15815, 406/16758, 562/23571, 695/29181, 715/29999, 738/31000,
892/38377, 904/38952, 92/4188, 962/41846, 963/41907, 964/41951, 981/42810,
991/43339

C.BH, (Cevdet Bahriye)

159/7537, 82/3901, 82/3935

C.HR, (Cevdet Hariciye)

23/1105

D.BŞM, ((Divan-ı Hümayûn Baş Muhasebe)

5609/17, 5802/143, 6965/11, 6965/11

D.BŞM.BNE, (Divan-ı Hümayûn Baş Muhasebe Bina Eminliği)

23/11

HAT, (Hatt-ı Hümayûn)

1388/55220, 598/29331, 851/38146, 851/38150, 985/41705, 990/41831

MAD. d, (Maliyeden Müdevver)

3365, 3162

T SMA.e, (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi)

709/66

Telif Eserler

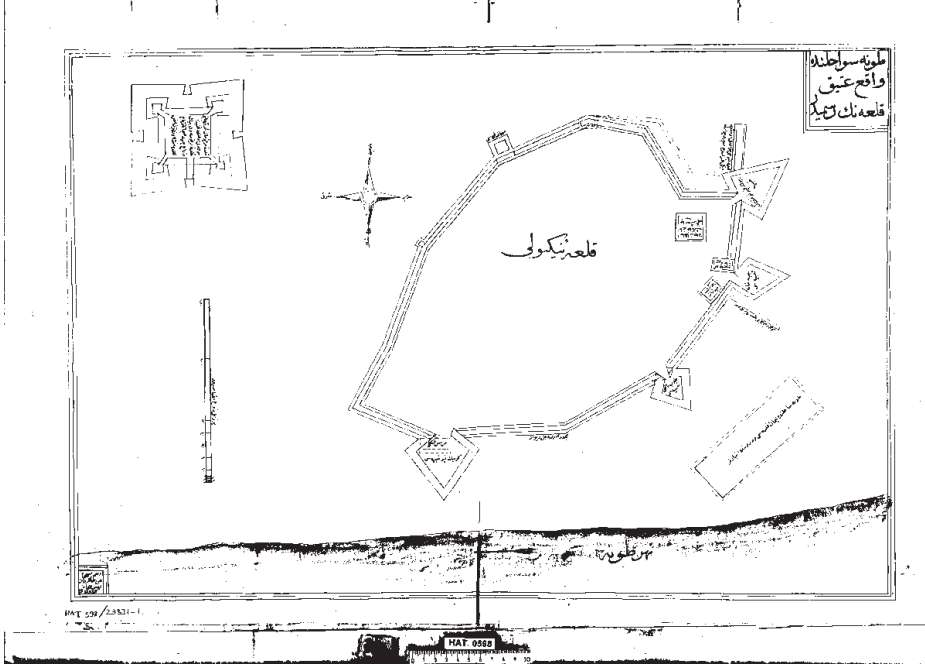
Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. V, Dersaadet 1309.

BAYRAM, Ü. Filiz, *Enverî Tarihi: Üçüncü Cild* Metin ve Değerlendirme, (Yayınlanma-

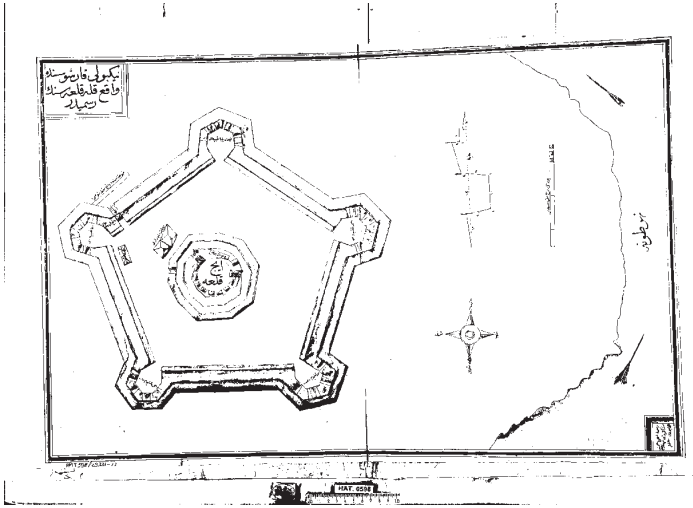

- miş Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi), İstanbul 2014.
- BEYDILLI, Kemal. “Küçük Kaynarca Antlaşması” *DİA*, XXVI, Ankara 2002.
- ÇINAR, Ali Osman, *Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Tarih'i*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi) İstanbul 1999.
- DAĞLI, Yücel, Seyit Ali Kahraman vd. (Haz.), *Evllya Çelebi Seyahatnamesi*, 3. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2011.
- DAVISON, Roderie H., “Russian Skill and Turkish Imbecillity: The Treaty of Kuckuk Kainardji Reconsidered”, *Slavic Rreview*, Vol 35, No.3, 1976.
- DECEI, Aurel, “Eflak”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1977, ss. 187-188.
- DEMİR, Selçuk, *XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağı*, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2014.
- FEDAKAR, Cengiz, “1782-1792 Osmanlı-Avusturya, Rus Savaşlarında Edirne Lojistiği”, *Prof. Dr. M. Tayyip Gökbilgin ve Edirne Sempozyumu 15 Nisan 2015 Bildiriler*, İstanbul 2016.
- *Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı, Kırım'a Giden Yolda Anapa Kalesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2014.
- FİDAN, Fadimana, *18. Yüzyılda İstanbul'un ve Ordunun İaşesinde Tuna İskelelerinin Rolü (1711-1768)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kafkas Üniversitesi), Kars 2014.
- KIRCA, Ersin, Vahdettin Atik vd., *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri*, İstanbul 2016.
- KÜRKMAN, Garo, *Anadolu'da Ölçü ve Tartılar*, İstanbul 2003
- MAXİM, Mihai, “Osmanlı Döneminde Tarihi Romanya'da İslam”, *Balkanlarda İslam: Miadı Dolmayan Umut*, (Ed: Muhammet Savaş Kafkasyalı), Ankara: TİKA 2016.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül Vukuât*, C. 4, 2. Baskı, İstanbul 1327.
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin, “Niğbolu”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1964.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, Ankara: TTK, 1988.

EKLER

EK 1: Niğbolu Kalesi (BOA, HAT, 598).

EK 2: Niğbolu Karşısında Yer alan Kulle Kalesi (BOA, HAT, 598).

EK 3: Tuna Nehri'nin iki yakasında yer alan kale planlarına göre: üstte Niğbolu Kalesi, alt sağda eski Kulle, alt solda ise Yeni Kulle kaleleri yer almaktadır (BOA, PLK. P, 1336).

(Footnotes)

- 1- 1 zira': 75 cm üzerinden günümüz ölçü birimine çevrilmiştir Garo Kürkman, Anadolu'da Ölçü ve Tartılar, İstanbul 2003, s. 412.
- 2- 1 kıyye: 1,28 kg.
- 3- 1 mudd: 513.160 kg (Halil İnalıcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600), C. 1, İstanbul 1997, s. 445)